

3. A szakszervezetek figyelme és segítőkészsége egyre jobban kiterjed a munkásosztály utánpótlására, a szakmunkásképző intézetek növendékeire. Kezdeti, de határozott lépéseket tettünk arra, hogy a komplex nevelőmunka részeként bevonjuk őket az üzemtörténeti mozgalom számos területébe, így a pályázati rendszerbe is.

A Központi Bizottság 1974 márciusi közművelődés-politikai határozata nyomán dinamikus bontakozik ki a munkahelyi művelődés. A szocialista életmód továbbfejlesztésének feladatai a munkára, a szocialista közösségekre irányították a figyelmet. Az ember pedig tevékenysége közben formálódik, fejlődik, ott művelhető. A vele szemben támasztott más vagy magasabb követelmények adnak indítékot és vezetnek el a magasabb szintű, vagy más tevékenység eredményesebb végzéséhez szükséges ismeretek megszerzéséhez.

A munkahelyi művelődés ma erre helyezi a hangsúlyt. Eszerint formálódik szervezet, rendszere, gazdagodnak formái és lehetőségei. Nem az intézményekből indul ki, hanem a tevékenységfejlesztésből, s annak műveltségi elemei megszerzéséhez törekszik megtalálni, vagy újjáformálni az intézményeket. Ebből következik — amit eddig is tudunk —, hogy egy meghatározott tevékenység fejlesztéséhez sokféle intézmény adhat segítséget, lehetőséget, jobb esetben kölcsönösen erősítve egymás hatását.

Az olvasás igénylését és megszerettetését nem a könyvnél kell kezdeni. Olyan követelmény támasztásával, amely a könyv használatára készíteti az embert, a mesétől kezdve a szépirodalomtól át az új műszaki-tudományos eredmények elsajátításáig. Ugyanígy — mozgalmi oldalról tekintve — az üzemtörténet kiindulópontja sem lehet a monográfiáírás és -olvasatás — bár eredmények így is születnek.

Egyéni, csoport- vagy tömegméretű feladatokat kell adni, amelyek különböző színvonalú és mélységű, alkalomszerű és tartós gyűjtésekre, kisebb-nagyobb kutatásra, könyv olvasásra, előadások meghallgatására, tárgyi emlékek gyűjtésére, céltudatos kirándulásokra, vitákra, fotózásra és a művelődés számtalan egyéb lehetőségére készítik az embereket. Az üzemtörténet-kutatás és -írás — mint mozgalom — képes sokoldalúan formálni a személyiséget. Ezért is illik bele szükségszerűen a munkahelyi művelődés rendszerébe.

Tapasztalataink megerősítik, hogy ezt a mozgalmat csak egységes politikai koncepcióval, a pártszervek irányításával és valamennyi érdekelt szerv és intézmény összehangolt tevékenységével lehet életképessé, virágzóvá tenni. Egy szerv önmagában — tagjai bármily sokat dolgoznak is — nem tud elég érdemi eredményt felmutatni.

Dr. Czeglédi Imre:

Az üzemtörténeti gyűjtés tapasztalatai Békés megyében

Akik foglalkoztak már üzemtörténet-írással, gyakran tapasztalhatták, hogy a több-kevesebb teljességgel meglévő írásos források mellett, azok kiegészítésére és reprezentálására mennyire nehéz megtalálni a tárgyi és egyéb emlékeket. Ezek felkutatása nem kis energiát kíván, és gyakran véletlenül múlik az eredmény. A múlt-ra vonatkozó emlékek bemutatása pedig feltétlenül szükséges a történeti feldolgozásokban.

Ezeknek az emlékeknek a gyűjtése, megőrzése, feltárása és bemutatása a múzeumok feladata. A kiadott irányelv ezt a feladatot a következőképp határozza meg: „... a kapitalizmus és a szocializmus történetének muzeális értékeiből a társadalmi tevékenység valamennyi oldalát átfogó, a politikai, gazdasági és kulturális fejlődést teljességre törő igénnyel tükröző gyűjteményeket kell kifejlesztetni.” Ez a feladat az eddig megszokott gyűjtési körök (néprajz, régészet, természettudomány stb.) mellett a termelési ágazatok fejlődésére vonatkozó gyűjtemények kialakítását jelenti, amely egyrészt a szakmúzeumok specializálódásában nyilvánul meg, másrészt az általános gyűjtőkörű múzeumokban a termelési ágazatokkal kapcsolatos gyűjtést szorgalmazzák.

Különösen fontossá vált a gazdaságtörténeti gyűjtés a technikai fejlődés felgyorsulásával, amikor is évek alatt változtak és változnak meg évtizedeken át alkalmazott eszközök és technológiák, tűnnek el régi üzemi épületek.

Feladatuk teljesítésében a tárgyi emlékeket gyűjtő múzeumok nehezebb helyzetben vannak, mint az írásos emlékeket őrző levéltárak. A Levéltári Törvény előírja.

hogy az üzemi irattárok anyaga bizonyos idő múlva bekerüljön az illetékes levéltárba, így gyűjtése és őrzése megoldott. A múzeumok esetében — gazdaságtörténeti vonatkozásban — ilyen előírás nincsen, egyébként is a tárgyi emlékek begyűjtése szinte megoldhatatlan feladatot jelentene a múzeumok számára.

Amikor a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum elhatározta az üzemtörténeti emlékek gyűjtését, első lépésként az üzemek mai állapotának lefényképezéséhez kezdett. Egy üzemről 60—120 képet készítettünk, közöttük 10—15 színes diaképet. Mivel a munka évekre elhúzódik, feltétlenül meg kell tervezni a munka fontossági sorrendjét. Ennek megállapítása érdekében körlevéllel fordultunk az üzemek vezetőihez, jeleztük, ha valahol jelentős átalakítást végeznek, illetve terveznek a közeljövőben. A visszajelzések alapján vettük sorra az üzemeket, s ennek az együttműködésnek volt az eredménye, hogy 1976-ban több olyan, ma már lebontott épületet, megszünt üzemcsarnokot, belső berendezést tudtunk fényképen rögzíteni, amelyek még az üzem első épületei voltak, így üzemtörténeti szempontból jelentősek.

A fényképezés alkalmát használjuk fel arra, hogy közvetlen kapcsolatot teremtsünk az üzem vezetőivel, tájékozódjunk az esetleges üzemi gyűjteményekről, felvegyük a kapcsolatot az üzemi fotókorrel, megismerkedjünk az üzem történetét kutató embereikkel stb.

A fényképezés megoldja a város üzemeinek egységes szemléleten alapuló rögzítését, de nem pótolhatja a belső üzemi gyűjtést, amelyet elsősorban — bizonyos útmutatások segítségével — az üzem dolgozói végezhetnek el a legeredményesebben. A tárgyak, termékek, fotók, dokumentumok összegyűjtése vagy reprodukálása, a visszajelzések, a munkásmozgalmi élet emlékeinek gyűjtése elsősorban az üzemen belül oldható meg.

Elképzelésünk helyességét igazolta a szombathelyi Forradalmi Múzeum előző évi üzemtörténeti gyűjtésének sikere, s az ott szerzett tapasztalatokat felhasználtuk. Tervezetünket megtárgyaltuk azokkal a megyei szervekkel, amelyek közvetlenül érdekeltek a munkásművelődés elősegítésében. Így született meg a Hazafias Népfront Békés megyei Bizottsága, a Szakszervezet és a KISZ megyei Bizottsága, a megyei tanács művelődésügyi osztálya és a Munkácsy Mihály Múzeum közös felhívása 1976 októberében üzemtörténeti emlékek gyűjtésére és kiállítására. A kiállítás összetettebb feladatot jelent a gyűjtő brigád számára, de hatékonyabb is, hiszen az üzem dolgozói közvetlenül láthatják a brigád munkájának eredményét, s ez ösztönző lehet más brigádok számára is. A gyűjtő és kiállító munkára egy év határidőt adtunk, s 1977 októberében értékeljük. Ez a viszonylag hosszú időszak feltétlenül szükséges, ha alapos munkát várunk a brigádoktól. A jelentkezést nem korlátoztuk a szocialista brigádokra, hogy ezzel lehetővé tegyünk a gyűjtőmunkára vállalkozó más brigádok jelentkezését is.

Minden üzemi közművelődési munka döntő mozzanata, mennyire tudjuk az üzem vezetőségét megnyerni munkánknak, s ennek következtében mennyire támogatják akciónk elindítását, illetve a pályázó brigádok munkáját. Épp ezért, hogy az egyszemélyi döntés közvetlen következményét elkerüljük, felhívásunkat, kísérő körlevelünket az üzemi bizottságokhoz címeztük. Még így sem jutott el felhívásunk minden üzemben a dolgozókhoz: volt olyan brigádunk, amelyik a napilapban egyidejűleg közzétett felhívásra adta be jelentkezését, s minden bizonnyal a pályázatra nem jelentkező üzemek egy részében sem került nyilvánosságra a felhívás. A jelentkezési lapot a brigádvezetőn kívül aláírtattuk az üzem gazdasági vezetőjével, a szakszervezet és a KISZ helyi vezetőivel, azzal a céllal, hogy tudjanak a brigád jelentkezéséről, s a gyűjtés folyamán megadják a tőlük telhető segítséget a brigád sikeres szerepléséhez.

A megadott határidőig 37 brigád küldte be jelentkezését, s többségük képviseltette magát azon az előadáson, amelyet a Munkásmozgalmi Múzeum munkatársa tartott az üzemtörténeti gyűjtés módszertanáról. Ezzel az előadással kívántuk elindítani a gyűjtőmunkát, megkezdeni a jelentkező brigádok módszertani segítségét. Időközben megbizonyosodott, hogy a jelentkezéseket nem célszerű lezárni, s végeredményben az év végéig elhúzódott, és 27 üzem 58 brigádjának jelentkezésével zárult. Az egész megye területéről jelentkeztek brigádok, így a területi eloszlással meg vagyunk elégedve.

A múzeum további feladata a gyűjtés gondozása, a gyűjtőmunka segítése, állandó kapcsolattartása a brigádokkal, majd október folyamán a gyűjtések és kiállítások zsűrizése, s végül a legjobb gyűjtésekből központi üzemtörténeti kiállítás rendezése múzeumunkban, 1977 decemberében.

Az említett módszertani előadás után körlevelet bocsátottunk ki. Ebben vázoltuk azoknak a tárgyaknak, dokumentumoknak és szöveges emlékeknek a körét, amelyek

legáltalánosabban előkerülhetnek a gyűjtés folyamán, illetve leginkább érdekli a muzeológiát. Ugyanakkor a tárgyi és dokumentumanyag nyilvántartására egyszerűsített nyilvántartó lapot küldünk ki, hogy a legfontosabb adatok feljegyzésével megőrizzük a gyűjtött anyag hitelosságát, a leíráshoz legszükségesebb információkat megszerezzük.

Mintegy két hónap elteltével kezdtük meg a benevezett brigádok személyes látogatását. Ezzel az volt a célunk, hogy tájékozódjunk a brigádok eddigi gyűjtőmunkájáról, s ahol szükséges, további segítséget adjunk a gyűjtéshez. A látogatások bebizonyították, hogy ez a személyes találkozás rendkívül fontos a gyűjtés folyamatában. A muzeológus megismerheti a brigádtagokat, az üzemi környezetet, nem egyszer kimozdítja holtpontjairól a gyűjtést, vagy helyi problémákat old meg. Fontosnak tartjuk a látogatással egyidőben az üzem vezetőjével vagy a gyűjtés patronálásával megbízott vezetővel való közvetlen beszélgetést is. Olyan üzemekben, ahol több brigád vezetett a gyűjtésbe, el kell határozni a gyűjtőkört, a feldolgozás határait, vagy más módon kell megszervezni a brigádok együttműködését.

A közvetlen segítés, irányítás különösen fontos a munkásbrigádoknál. Ezek a brigádok kevésbé tudják áttekinteni az egész üzemet, így gyűjtési irányuk megválasztásában és a mindennapi gyűjtés során is nagyobb és többszöri segítséget igényelnek. Ugyanakkor ezek a brigádok gyakran olyan értékekkel rendelkeznek, amelyekre fel kell hívni a figyelmüket: nem egyszer több nemzedéken át az üzemen dolgozó brigádtagokkal találkozunk, akinek a családjában értékes emlékek találhatók az üzem múltjára, a munkásság életére, a munkásmozgalomra, a munkás-tőkés kapcsolatokra stb. Fel kell hívni a figyelmet a családban meglévő hagyomány értékére, az élményanyag felgyűlésének jelentőségére.

Bár a gyűjtés még nem zárult le, már is megállapítható, hogy elsősorban az archív fotó, a dokumentum és a — nem egyszer reprodukált — tárgyi anyag összegyűjtése lesz eredményes. Kevésbé folyik a szöveges emlékek gyűjtése, mert ezek lejegyzése idő- és munkaigényes, illetve nagyobb felkészülést igényel. Ugyanakkor megírnak néhány olyan üzemtörténetet, amely inkább a helytörténeti pályázat körébe tartozik. Hasonlóképpen nehezebben megy a gyűjtött anyag nyilvántartásba vétele, így számítani kell arra, hogy a szükséges adatok feljegyzése néha a muzeológusra hárul.

Gyűjtőmunkánk során csak adalékokat fogunk találni az üzem történetére, de ezek megmentése is értékelt jelent a múzeumok számára. Megmenteni a feltalálható emlékeket — ez volt az elsődleges célunk. S hogy ez a célkitűzés mennyire időszerű, a gyűjtés folyamán napról napra beigazolódik. Olyan emlékek kerültek elő, amelyek a következő években bontás, építkezés miatt már elpusztultak volna.

A muzeális anyag gyűjtése mellett más eredményt is várunk pályázatunktól. Az üzem múltja iránti érdeklődés felkeltését, ezzel szorosabb kötődést az üzemhez, az üzemtörténeti gyűjtés megszervezését, végeredményben a múzeum és az üzem közötti kapcsolatot szorosabbá tételét, a múzeumi aktívahálózat kiszélesítését. Ennek érdekében a megyei művelődési központ: az üzemtörténeti gyűjtést bevette a szocialista brigádok vetélkedőjének következő évi, szabadon választható programjába, hogy a gyűjtés folyamatossága megmaradjon.

A pályázat befejeztével nem kívánjuk lezárni az üzemtörténeti gyűjtőmunkát. További feladatunk, hogy kiválasszuk azokat az üzemeket, amelyek jellemzőek meggyeinkre, s ha nem kapcsolódtak be a jelenlegi gyűjtésbe, a múzeum maga szervezi meg az üzemi gyűjtést, hogy itt is megmenthessük az üzem történetének jellemző emlékeit. Így válik teljessé gyűjtőmunkánk, így menthetjük meg a múlt emlékeit a jövő nemzedékek számára.

Veszprémi György:

A Stádel Károly szocialista brigád üzemtörténeti gyűjtőmunkája

Nagy megtiszteltetés számunkra, hogy a honismereti mozgalom művelői eljöttek a Kisalföldi Gépgyárba, Győr város legrégebben alapított gyárába, hogy megismerkedjenek a Stádel Károly szocialista brigád üzemtörténeti gyűjtőmunkájával. Valljuk és hisszük, hogy a honismereti mozgalom az élet minden területén megjelenhet, bevonulhat az üzemekbe is, a múlt kutatásával hasznosan szolgálhatja a jelen erő-